

“ ESHITISHDA NUQSONI BO'LGAN O'QUVCHILAR TA'LIM –TARBIYASIDA
INKLYUZIV YONDASHUVNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK SAMARADORLIGI “

Uzaqova Noila Ma'ribjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti Maxsus pedagogika (logopediya) 1-bosqich magistr talabasi

Anotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar ta'lim-tarbiyasida inklyuziv yondashuvning pedagogik-psixologik samaradorligi tahlil qilingan. Inklyuzivlikning nazariy asoslari, uning o'qitish metodlariga (vizualizatsiya, multisensor yondashuv) ta'siri hamda eshitishda nuqsoni bor bolalarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishiga (o'ziga ishonch, ijtimoiy integratsiya) ko'rsatgan ijobiy ta'siri yoritilgan. Tadqiqot xulosalariga ko'ra, inklyuziv muhit ushbu o'quvchilar uchun to'laqonli shaxs sifatida shakllanishning optimal sharoiti hisoblanadi

Анотация: В данной научной статье анализируется педагогико-психологическая эффективность инклюзивного подхода в обучении и воспитании учащихся с нарушениями слуха. Освещаются теоретические основы инклюзивности, ее влияние на методы преподавания (визуализация, мультисенсорный подход), а также положительное воздействие на социально-психологическое развитие детей с нарушениями слуха (самоуверенность, социальная интеграция). Согласно выводам исследования, инклюзивная среда является оптимальным условием для становления этих учащихся как полноценных личностей.

Anotatsion: This scientific article analyzes the pedagogical and psychological effectiveness of the inclusive approach in the education and upbringing of students with hearing impairment. It highlights the theoretical foundations of inclusion, its impact on teaching methods (visualization, multisensory approach), and its positive influence on the socio-psychological development of children with hearing impairment (self-confidence, social integration). According to the research findings, the inclusive environment is the optimal condition for the formation of these students as well-rounded individuals.

Tayanch so'zlar: Inklyuziv , integratsiya, pedagogik va psixologik yondashuv, eshitishda nuqsoni bo'lgan bola.

KIRISH.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni har bir shaxsning bilim olish huquqini kafolatlaydi.

Ushbu huquqni maxsus ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan, jumladan, eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun ta'minlashda inklyuziv ta'lim yondashuvi bugungi kunda ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Maxsus maktablardan umumiy ta'lim maktablariga o'tish tendensiyasi bolalarni jamiyatga erta integratsiya qilish imkonini beradi.

Biroq, inklyuziv muhitning eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar rivojlanishiga ta'sirini chuqur ilmiy-pedagogik va psixologik asoslash zarurati mavjud.

Bu o'quvchilarning faqat jismoniy jihatdan sinfga kiritilishi emas, balki ularning individual ehtiyojlariga moslashgan holda sifatli ta'lim olishini ta'minlash dolzarbdir.

ASOSIY QISM.

Bugungi kunda umumiy ta'lim maktablarida inklyuziv muhit yaratish orqali eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning nafaqat akademik yutuqlarga erishishi, balki ijtimoiy-emotsional rivojlanishi hamda shaxs sifatida to'laqonli shakllanishi uchun zamin yaratiladi.

Shu bois, ushbu yondashuvning pedagogik-psixologik samaradorligini ilmiy asoslash dolzarb ahamiyatga ega. Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar ta'lim jarayonida bir qator qiyinchiliklarga duch kelishadi.

Bular, asosan, nutqni idrok etishdagi cheklovlar, axborotni o'zlashtirish tezligining pasayishi, va eng muhimi, tengdoshlari bilan muloqotdagi to'siqlar bilan bog'liq.

An'anaviy ta'lim tizimi ushbu o'quvchilarning ehtiyojlarini to'liq qondira olmaydi, natijada ularning o'zlashtirishi past bo'lib, ijtimoiy izolyatsiya xavfi ortadi. Muammo shundan iboratki, inklyuziv ta'lim sharoitida qo'llaniladigan maxsus didaktik metodlar va psixologik qo'llab-quvvatlash tizimining ularning shaxsiyatiga, akademik natijalariga va ijtimoiy kompetentliklariga ta'siri yetarlicha o'rganilmagan.

Tadqiqotning asosiy maqsadi – eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning umumiy ta'lim tizimiga kiritilishida qo'llaniladigan inklyuziv yondashuvning pedagogik va psixologik samaradorligini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan asoslab berish, hamda uning ijobiy ta'sirlarini tahlil qilishdan iborat.

Inklyuziv ta'lim tushunchasi Inklyuziv ta'lim (ingl. Inclusion – kiritish, jalb etish) – barcha o'quvchilarning, ularning jismoniy, aqliy, ijtimoiy, emotsional, lingvistik yoki boshqa xususiyatlaridan qat'iy nazar, o'z yashash joylariga yaqin bo'lgan umumta'lim maktablarida birgalikda ta'lim olishini nazarda tutuvchi jarayon.

J. V. Samoylenko ta'kidlashicha, inklyuzivlik – bu "ta'limdagi har bir shaxsning o'ziga xosligini tan olish va ularning ehtiyojlariga moslashish" (Samoylenko, 2018). Uning asosiy tamoyillari: tenglik, qadriyatni tan olish, individuallikni hurmat qilish va moslashuvchanlikdir. Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning psixologik xususiyatlari Eshitish funksiyasining buzilishi bolaning shaxsiy rivojlanishiga kompleks ta'sir ko'rsatadi.

Ushbu o'quvchilarning psixologik xususiyatlari quyidagilardan iborat: Nutqiy-kommunikativ cheklovlar: Eshitishning buzilishi nutqning rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi, bu esa atrof-muhit bilan og'zaki muloqotni qiyinlashtiradi.

Inklyuziv yondashuv eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarga ta'lim berish jarayonini tubdan o'zgartiradi va bir qator pedagogik ustunliklarni ta'minlaydi: Inklyuziv sinfda pedagog o'qitish metodlarini barcha o'quvchilar, ayniqsa eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun moslashtirishga majburdir.

Bu, birinchi navbatda, axborotni taqdim etishda multisensor yondashuvni (ko'rish, eshitish, harakat orqali) faollashtirishni talab qiladi.

Vizualizatsiya: Barcha o'quv materiallari (mavzular, topshiriqlar, ko'rsatmalar) yozma, chizma yoki sxematik ko'rinishda takrorlanadi. Bu eshitish orqali yetib bormagan axborotni ko'rish orqali to'ldirishga yordam beradi.

Texnologiyadan foydalanish: Multimedia vositalari, kompyuter dasturlari, audio-video materiallarning subtitrlar bilan taqdim etilishi o'quv jarayonining sifatini oshiradi. Eshitish apparatlari va koxlear implantlardan to'g'ri foydalanish o'qituvchi nutqini bevosita o'quvchiga yetkazish imkonini beradi. Differensiallashtirilgan ta'lim: Har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlari va o'zlashtirish tezligiga qarab o'quv topshiriqlari murakkabligi bo'yicha farqlanadi. Bu, eshitishda nuqsoni bor o'quvchining ham muvaffaqiyatga erishishini ta'minlaydi.

Inklyuzivlik sharoitida maxsus pedagog (surdopedagog) va umumta'lim fani o'qituvchisi birgalikda ishlashi zarur. Ular birgalikda o'quv dasturini, xususan, nutqni rivojlantirishga oid qismlarni maxsus ehtiyojli o'quvchining til (og'zaki yoki imo-ishora) rivojlanish darajasiga moslashtiradi. Inklyuziv ta'limning pedagogik samaradorligi bevosita o'qituvchining inklyuziv kompetentligiga bog'liq.

Bu, nafaqat eshitish nuqsonlarining xususiyatlarini bilish, balki moslashuvchanlik, empatiya va turli xil o'qitish usullarini qo'llay olish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi.

O'qituvchi barcha bolalar uchun qulay, qabul qiluvchan va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishning asosiy katalizatori hisoblanadi.

Inklyuziv muhitning eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar psixik rivojlanishiga ta'siri beqiyosdir. Maxsus maktablardan farqli o'laroq, umumiy ta'lim maktabi psixologik jihatdan ularning ijtimoiy hayotga tayyorlanishini kuchaytiradi. Inklyuziv yondashuvning eng katta psixologik yutug'i — bu ijtimoiy integratsiyadir.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchi normativ rivojlanayotgan tengdoshlari orasida bo'lish orqali: Muloqot ko'nikmalarini kuchaytiradi: Ular tengdoshlarining og'zaki nutqini tushunishga harakat qilishadi va faol muloqotga kirishishga o'rganishadi, bu esa ularning til kompetentligini oshiradi. Ijtimoiy stereotiplar kamayadi:

Normativ rivojlanishdagi bolalar "o'zgacha" bolalar bilan birga o'qish orqali ular orasidagi farqlarni tabiiy qabul qilishni o'rganishadi. Bu, eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarga nisbatan stigmatizatsiyani sezilarli darajada kamaytiradi. Inklyuziv muhitda o'quvchining o'z-o'ziga bahosi va motivatsiyasi oshadi:

- O'ziga ishonch: Umumiy sinfda muvaffaqiyatga erishish (hatto kichik bo'lsa ham) ularning o'z kuchlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Ular "maxsus" emas, balki "teng huquqli" ekanliklarini his qilishadi.

-Emotsional barqarorlik: O'quvchilar o'z hissiyotlari va ehtiyojlarini ochiq ifodalashga o'rganishadi. Psixologning doimiy qo'llab-quvvatlashi orqali ular stress va frustratsiya holatlarini samarali boshqarishni o'rganadilar.

Teng imkoniyatlar tamoyili: Har bir bolaga o'z potensialini ro'yobga chiqarish uchun teng sharoit yaratish.

-Individuallikni qadrlash tamoyili: Ta'lim jarayonini har bir o'quvchining shaxsiy ehtiyojiga (masalan, eshitish qobiliyati darajasiga) moslash.

-Moslashuvchanlik tamoyili: O'quv muhiti, dasturlari va baholash mezonlarining o'zgaruvchan ehtiyojlarga tez moslasha olishi. Psixologik qo'llab-quvvatlashning ahamiyati

Eshitishda nuqsoni bor bolalarda aksariyat hollarda:

-emotsional barqarorlik past,

-o'ziga ishonchsizlik,

- ijtimoiy tashvish kuchli bo'ladi.
- Psixologik yondashuvning asosiy vazifalari:
- ijtimoiy moslashuvni rivojlantirish.
- o'quvchining kommunikativ salohiyatini orttirish.
- o'zini baholashni mustahkamlash.

-amaliy psixologik treninglar orqali qo'llab-quvvatlash kabi jarayonlar yaxshi shakillamagan bo'ladi va mana shu jarayonlarni normallashtirish uchun inklyuziv ta'limning ahamiyati katta.

Xulosa qilib aytganda inklyuziv ta'lim eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni pedagogik va psixologik tamondan

Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun inklyuziv ta'lim: to'siqsiz ta'lim olish imkoniyati yaratadi, teng huquqlilikni ta'minlaydi, psixologik barqarorlikni oshiradi, jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyaga xizmat qiladi.

Shu tariqa, inklyuziv ta'limning pedagogik-psixologik samaradorligini oshirish mazkur toifa o'quvchilarning kelajak hayotida muvaffaqiyatga erishishi uchun mustahkam zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son qarori. "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida".
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
3. Karimova V.M. Psixologiya asoslari.— Toshkent: TDPU, 2019.
4. Jo'raqulov K., Abdullayeva G. Maxsus pedagogika. — Toshkent: "Fan va texnologiya", 2021.
5. Nurmatova G. Surdopedagogika: eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar ta'limi.— Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2018
6. UNESCO. (2017). Inclusive Education Guidelines.
7. Booth T., Ainscow M. Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. — Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education, 2016.
8. Vygotsky L.S. Defektologiya asoslari. — Moskva, 2018.
9. Saveliev A. Logopediya va surdopsixologiya. — Moskva: Prosveshchenie, 2020.
10. Mahkamova S. "Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarda kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishning samarali usullari." — Ilmiy-amaliy jurnal, 2022,